DOI: 10.35774/sf2026.03.176
УДК 336.01:339.7

Вадим МАСЛІЙ
кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, v.maslii@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9672-9669

ВІД ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ДО ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ: РОЗВИТОК ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕЙ С. І. ЮРІЯ

Вступ. *У науковій спадщині С. І. Юрія системне розуміння фінансів поєднується з категоріальним осмисленням транснаціональних фінансових відносин. Поглиблення міжнародної фінансової взаємозалежності актуалізує питання про межу, за якою такі відносини перестають характеризувати лише зовнішню взаємодію національних фінансів і набувають системоутворювального значення для внутрішньої організації фінансової системи.*

Мета *– розвинути теоретичні ідеї С. І. Юрія щодо системного характеру фінансів і транснаціональних фінансових відносин шляхом обґрунтування категоріального переходу від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи, визначення його конститутивної межі та механізму, а також з'ясування системних наслідків цього переходу і співвідношення системної вбудованості із зовнішньою залежністю.*

Результати*. На основі категоріального та структурно-функціонального аналізу обґрунтовано розмежування транснаціоналізації фінансових відносин і транснаціоналізації фінансової системи. Останню визначено як якісну зміну структурно-функціональної організації національної фінансової системи внаслідок набуття транснаціональними фінансовими відносинами системної вбудованості. Конститутивною межею такого переходу визначено поріг системної вбудованості. Розкрито механізм переходу: включення транскордонних фінансових зв'язків у внутрішні фінансові відносини, міжсегментне поширення, інституціоналізація, формування стійких внутрішньо-зовнішніх взаємозалежностей і набуття системної вбудованості. Показано, що системна вбудованість не тотожна зовнішній залежності, а наслідки транснаціоналізації не мають наперед заданої нормативної спрямованості: вони можуть одночасно розширювати ресурсні й адаптаційні можливості фінансової системи та створювати канали передавання зовнішніх шоків. Сформульовано гіпотезу про можливий поріг критичної зовнішньої залежності.*

Висновки*. Транснаціоналізація фінансової системи характеризує не масштаб транскордонних потоків, а зміну способу організації самої системи. Запропонована концептуалізація розвиває теоретичну логіку С. І. Юрія на рівні національної фінансової*

© Вадим Володимирович Маслій, 2026

системи. Поріг системної вбудованості має категоріальний характер; його емпірична операціоналізація та перевірка гіпотези про поріг критичної зовнішньої залежності становлять напрями подальших досліджень.

Ключові слова: *транснаціоналізація фінансової системи, транснаціональні фінансові відносини, фінансова система, системна вбудованість, поріг системної вбудованості, фінансова взаємозалежність.*

Табл.: 1, рис.: 1, бібл.: 18.

Vadym MASLII
Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
v.maslii@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9672-9669

FROM THE TRANSNATIONALIZATION OF FINANCIAL RELATIONS TO THE TRANSNATIONALIZATION OF THE FINANCIAL SYSTEM: DEVELOPMENT OF SERHII YURII'S THEORETICAL IDEAS

Introduction. *Serhii Yurii's systemic conceptualization of finance and transnational financial relations provides a basis for examining when cross-border financial interactions acquire system-forming significance within national financial systems.*

The purpose *of the article is to develop Yurii's theoretical ideas by conceptualizing the transition from the transnationalization of financial relations to the transnationalization of the financial system, identifying its constitutive boundary and mechanism, and clarifying its systemic consequences and relationship with external dependence.*

Results*. The transnationalization of the financial system is defined as a qualitative change in its structural-functional organization resulting from the systemic embeddedness of transnational financial relations. The threshold of systemic embeddedness is identified as the constitutive boundary of this transition. Its mechanism involves internal incorporation, intersegmental diffusion, institutionalization, sustained internal-external interdependencies, and the attainment of systemic embeddedness. Systemic embeddedness is distinguished from external dependence, and a possible threshold of critical external dependence is proposed as a hypothesis.*

Conclusions*. Transnationalization reflects a change in the organization of the financial system rather than the scale of cross-border flows. Further research should operationalize the first threshold and test the second.*

Keywords: *transnationalization of the financial system, transnational financial relations, financial system, systemic embeddedness, threshold of systemic embeddedness, financial interdependence.*

JEL Classification: F36, G10, G20.

Постановка проблеми. Формування теорії міжнародних фінансів у відомого українського вченого, д.е.н., професора Сергія Ілліча Юрія відбувалося в логіці поступового переходу від дослідження конкретних форм міжнародної фінансової взаємодії до їхнього категоріального осмислення. Уже на початку 1990-х рр. предметом наукових пошуків науковця були фінансово-кредитні відносини спільного підприємництва та ме-

ханізми функціонування спільних підприємств, через які міжнародний рух капіталу отримував безпосереднє продовження у внутрішніх фінансових процесах країни-реципієнта [1]. Подальше теоретичне узагальнення цієї проблематики здійснене у праці "Логос теорії міжнародних фінансів", де транснаціональний вимір фінансових відносин був введений у категоріальне поле міжнародних фінансів [2]. У працях 2002–2007 рр. ця теоретична лінія послідовно розгорталася через системне трактування фінансів, виокремлення міждержавних і транснаціональних кредитно-фінансових відносин, включення фінансів зовнішньоекономічних зв'язків до національних фінансів та осмислення дедалі глибшої взаємозалежності глобального фінансового середовища і національних фінансових механізмів [3; 4; 5; 6].

Саме поєднання цих положень створює теоретичну проблему, яка в сучасних умовах набуває нового змісту. Транснаціональні фінансові відносини вже не обмежуються періодичним переміщенням фінансових ресурсів між резидентами і нерезидентами або функціонуванням окремих суб'єктів на міжнародних ринках. Прямі й портфельні інвестиції, міжнародне кредитування, участь іноземного банківського капіталу, приватні транскордонні трансферти, зовнішнє державне фінансування й інші форми міжнародної фінансової взаємодії включаються у діяльність підприємств, банків, домогосподарств і держави, опосередковуються внутрішніми фінансовими інституціями та ринками й здатні формувати сталі взаємозв'язки між різними сегментами національних фінансів. За таких умов постає питання, чи достатньо й надалі характеризувати відповідні процеси лише як транснаціоналізацію фінансових відносин, чи їхнє поглиблення за певних умов означає якісну зміну організації фінансової системи.

Ця постановка принципово відрізняється від питання про масштаби фінансової відкритості або ступінь участі країни у міжнародному русі капіталу. Значні обсяги транскордонних потоків ще не означають, що транснаціональність стала властивістю фінансової системи як цілісного об'єкта. Відкрита економіка може мати розвинені міжнародні фінансові зв'язки, не зазнаючи при цьому такої перебудови внутрішніх фінансових відносин, за якої зовнішній компонент стає структурно необхідним для їхнього відтворення. Тому теоретично значущим є не лише факт перетину фінансовими ресурсами національних кордонів, а характер і глибина включення сформованих на цій основі відносин у внутрішню структурно-функціональну організацію фінансової системи.

Актуальність такого розмежування посилюється сучасною трансформацією міжнародного фінансового середовища. Світова фінансова наука ґрунтовно дослідила неоднозначні наслідки фінансової глобалізації та інтеграції, залежність їхніх результатів від інституційних умов, структури міжнародних потоків, конфігурації фінансових взаємозв'язків та рівня диверсифікації [7; 8; 9]. Проте ці дослідження переважно відповідають на питання про умови, механізми та результати фінансової інтеграції для економіки, фінансового сектору або окремих інституцій. У межах цієї статті проблема ставиться в іншій площині: предметом пояснення є сама національна фінансова система як об'єкт можливої якісної трансформації під впливом стійкого включення транснаціональних фінансових відносин у її внутрішню організацію.

У цьому контексті невирішеним залишається питання про категоріальну межу між транснаціоналізацією фінансових відносин і транснаціоналізацією фінансової системи. Проблема полягає у встанов-

ленні того, за яких умов транснаціональні фінансові відносини, зберігаючи характер взаємодії із зовнішнім фінансовим середовищем, водночас набувають системоутворювального значення для внутрішньої структурно-функціональної організації національної фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку з досліджуваної проблематики здійснено відповідно до рівня досліджуваного об'єкта та глибини його категоріального осмислення. Такий підхід дає змогу розмежувати праці, у яких транснаціоналізацію науковець розглядає на рівні фінансових відносин, окремих суб'єктів, інституцій і секторів, та дослідження структурно-функціональних змін фінансової системи. Це дає можливість встановити, наскільки сформований категоріальний апарат пояснює перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до якісної зміни організації національної фінансової системи.

Вихідний категоріальний рівень досліджуваної проблеми сформувався у працях С. І. Юрія в межах розроблення теорії міжнародних фінансів. У статті "Логос теорії міжнародних фінансів" транснаціональний вимір фінансових відносин був включений до категоріального поля міжнародних фінансів [2]. У подальших працях ця теоретична лінія розвивалася одночасно з поглибленням системного розуміння фінансів, що створювало передумови для осмислення транснаціональних фінансових відносин у взаємозв'язку з внутрішньою організацією національних фінансів.

У працях 2002–2003 рр. ця категоріальна лінія поєднується із системним трактуванням фінансів. С. І. Юрій включає до структури міжнародних фінансів "міждержавні і транснаціональні кредитно-фінансові відносини", водночас розглядаючи фінанси зовнішньоекономічних зв'язків як складову державних фінансів та наголошуючи на структурності, ієрархічності й взаємозв'язках елементів фінансової системи [3, с. 134–135; 4, с. 7–16)]. У такий спосіб у його концепції одночасно присутні системне розуміння фінансів і категоріальне осмислення транснаціональних фінансових відносин, хоча питання про їхній синтез на рівні трансформації самої національної фінансової системи окремо не ставиться.

У працях 2006–2007 рр. це концептуальне ядро зберігається, але дедалі виразніше розглядається в умовах глобалізації, міжнародної мобільності капіталу та взаємозалежності національних економік [5, с. 24–33]. Аналізуючи міжнародні фінанси XXI століття, вчений звертається до інтеграції національних фінансових ринків, діяльності транснаціональних корпорацій та міжнародних фінансових організацій, унаслідок чого національні фінанси постають у постійній взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями, ринками та потоками [6, с. 183–188].

Отже, у працях С. І. Юрія сформовано дві взаємопов'язані теоретичні лінії – системне розуміння фінансів і категоріальне осмислення транснаціональних фінансових відносин. Водночас вони не були синтезовані в окрему категорію, яка характеризувала б транснаціоналізацію національної фінансової системи як якісну зміну її структурно-функціональної організації. Подальше розгортання цієї теоретичної логіки пов'язане не з переглядом сформованих С. І. Юрієм положень, а зі з'ясуванням умов, за яких транснаціональні фінансові відносини набувають системоутворювального значення для внутрішньої організації фінансової системи.

Важливе продовження досліджувана проблематика отримала у працях д. е. н., професора Т. О. Кізими, в яких аналітичний фокус зміщується від міжнародного фінан-

сового потоку як такого до механізмів його включення у фінанси конкретних економічних суб'єктів. Вчена розглядає іноземний капітал у взаємозв'язку з фінансовим механізмом підприємств з іноземними інвестиціями та їхнє включення у господарський механізм країни [10]. Тим самим зовнішній фінансовий ресурс отримує внутрішнього носія і включається у систему його фінансових відносин. У наступних роботах науковиця досліджує фінанси домогосподарств як самостійну сферу фінансових відносин, яка функціонально пов'язана з іншими складовими фінансової системи [11]. Транскордонний характер такого включення особливо виразно простежується у дослідженні міграційного капіталу: зовнішній приватний ресурс через фінанси домогосподарств, банківські та платіжні механізми, заощадження й інвестиційні рішення отримує продовження у внутрішньому фінансовому обороті [12].

Таким чином, праці Т. О. Кізими розкривають суб'єктний і функціональний рівні включення зовнішніх фінансових ресурсів у внутрішні фінансові відносини. Вони формують важливу теоретичну ланку між транскордонним рухом фінансових ресурсів та їхнім внутрішньосистемним продовженням, однак не ставлять питання про межу, за якою такі включення набувають системоутворювального значення для фінансової системи як цілісного об'єкта.

Українські науковці у своїх дослідженнях розширюють категоріальне поле транснаціоналізації, але здійснюють це на різних рівнях аналізу. І. О. Шульга вводить поняття "транснаціоналізація економічних систем мікрорівня", розглядаючи фінансово-промислову групу як цілісну економічну систему [13, с. 5–7)]. М. І. Карлін та М. Ю. Щегельська досліджують транснаціоналізацію банківської системи України на секторальному рівні [14]. На глобальному рівні О. А. Турпетко аналізує генезис світової фінансової системи [15], а Б. С. Стеценко – транснаціоналізацію глобальної фінансової інфраструктури [16]. О. І. Барановський розробляє категоріальний апарат дослідження трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки, розмежовуючи трансформаційний вплив фінансового сектору та трансформацію фінансового об'єкта [17].

Співвідношення зазначених підходів за рівнем аналізу, об'єктом і категоріальними межами узагальнено в табл. 1.

Найближчим до досліджуваної категоріальної межі є підхід О. В. Татаренко, де фінансова транснаціоналізація аналізується через механізми перерозподілу світового багатства та інтеграцію фінансової системи України у світовий фінансовий простір [18]. Проте предметом дослідження залишається інтеграція національної фінансової системи у транснаціоналізоване фінансове середовище, а не транснаціоналізація самої системи як якісна зміна її внутрішньої структурно-функціональної організації.

Систематизація виявляє категоріальну асиметрію: у вітчизняній літературі досліджено транснаціоналізацію фінансових відносин, суб'єктів, окремих секторів і глобальної фінансової інфраструктури, тоді як на рівні національної фінансової системи переважають категорії міжнародної інтеграції та трансформації. Невирішеним залишається категоріальний перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи – межа, за якою такі відносини набувають системоутворювального значення для її внутрішньої структурно-функціональної організації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування транснаціоналізації фінансової системи як якісної зміни її структурно-функціональної організації, визначення категоріальних ознак і механізму переходу від

Таблиця 1

Рівні концептуалізації транснаціоналізації та фінансових трансформацій у вітчизняній фінансово-економічній науці*

Автори	Рівень аналізу	Об'єкт аналізу	Категоріальний рівень / межа
С. І. Юрій (1998 - 2007)	Відносини / системний	Транснаціональні фінансові відносини	Системність фінансів і транснаціональність відносин не синтезовані в окрему категорію
Т. О. Кізима (1997; 2011); Т. О. Кізима, В. О. Онищук (2017)	Суб'єктний / функціональний	Суб'єкти та транскордонні фінансові потоки	Включення зовнішніх ресурсів у внутрішні фінансові відносини
І. О. Шульга (2009)	Мікросистемний	Фінансово-промислові групи	Транснаціоналізація економічної системи мікрорівня: національна фінансова система поза межами об'єкта
М. І. Карлін, М. Ю. Щегельська (2015)	Секторальний	Банківська система	Транснаціоналізація сектору
О. А. Турпетко (2012)	Глобальний / системний	Світова фінансова система	Трансформація на глобальному рівні
Б. С. Стеценко (2017)	Глобальний / інфраструктурний	Глобальна фінансова інфраструктура	Транснаціоналізація фінансової інфраструктури
О. І. Барановський (2017)	Національний / системний	Фінансовий сектор національної економіки	Трансформація фінансового сектору без категоріалізації транснаціоналізації як її механізму

* Складено автором.

транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи, а також з'ясування співвідношення системної вбудованості та зовнішньої залежності й теоретичних меж їхнього поглиблення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Така постановка не передбачає перегляду категоріального апарату, сформованого в теорії міжнародних фінансів С. І. Юрієм. Навпаки, вона виходить із його системного розуміння фінансів і категоріального осмислення транснаціональних фінансових відносин та спрямована на подальше розгортання закладеної в них теоретичної логіки на рівні національної фінансової системи як цілісного об'єкта. Вихідним пунктом запропонованої концепції є поєднання двох положень, сформованих у теорії міжнародних фінансів С. І. Юрія: системного розуміння фінансів та виокремлення міждержавних і транснаціональних кредитно-фінансових відносин у структурі міжнародних фінансів. Таке поєднання дає підстави поставити питання вже не про сам факт існування транснаціональних фінансових відносин, а про умови, за яких їхнє поглиблення здатне змінювати структурно-функціональну організацію національної фінансової системи.

Для відповіді на це питання необхідно розмежувати суміжні категорії, що характеризують посилення взаємодії національних фінансів із зовнішнім середовищем. Інтернаціоналізація відображає розширення фінансово-економічних зв'язків за межі національного простору; фінансова глобалізація – становлення глобального фінансового середовища та посилення взаємозалежності фінансових ринків, інституцій і потоків; фінансова інтеграція – ступінь взаємного включення та зв'язаності відповідних фінансових просторів і механізмів. Транснаціоналізація фінансових відносин характеризує не лише просторове розширення взаємодії, а відтворення фінансових відносин через національні кордони із залученням суб'єктів, інституцій і ресурсів різної національної належності. Ці процеси тісно взаємопов'язані, однак категоріально не тотожні й не утворюють обов'язкової лінійної послідовності.

Принциповою є відмінність між транснаціоналізацією фінансових відносин і транснаціоналізацією фінансової системи. Наявність транскордонних потоків, взаємодія резидентів із нерезидентами, участь іноземного капіталу або високий ступінь фінансової відкритості самі собою не означають транснаціоналізації системи. Інакше будь-яка відкрита фінансова система автоматично мала б визнаватися транснаціоналізованою, а категоріальна межа між зовнішніми зв'язками системи та зміною способу її внутрішньої організації фактично зникала б.

Тому наявність транснаціональних фінансових відносин ще не означає транснаціоналізації фінансової системи. Визначальним є не лише масштаб відповідних потоків, а їхнє місце у відтворенні фінансової системи. Транскордонні зв'язки набувають іншої якості тоді, коли стійко включаються у формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів, функціонування фінансових інституцій, взаємодію сегментів та реалізацію функцій фінансової системи.

Для позначення цієї якісної характеристики пропонуємо ввести поняття системної вбудованості транснаціональних фінансових відносин. Під системною вбудованістю розуміємо такий характер включення транснаціональних фінансових відносин у національну фінансову систему, за якого вони перестають бути сукупністю окремих транскордонних операцій або ізольованих каналів надходження і вибуття ресурсів, набувають стійкого зв'язку з її внутрішніми структурними елементами та механізмами функціонування, відтворюються всередині системи і впливають на взаємодію її сегментів.

У такій постановці змінюється сам об'єкт категоріалізації. За транснаціоналізації фінансових відносин предметом теоретичного пояснення залишаються просторові й інституційні характеристики відповідних відносин. За транснаціоналізації фінансової системи предметом стає якісна зміна її структурно-функціональної організації, спричинена набуттям транснаціональними відносинами внутрішньосистемного значення. Отже, йдеться не про механічне перенесення ознаки "транснаціональний" з окремих фінансових відносин на систему як ціле, а про інший рівень теоретичного узагальнення.

Відповідно до цього транснаціоналізацію фінансової системи пропонуємо визначати як якісну зміну структурно-функціональної організації національної фінансової системи, що виникає в результаті набуття транснаціональними фінансовими відносинами системної вбудованості через їхнє стійке інституційне включення у внутрішні сегменти, міжсегментне поширення та формування системно значущих внутрішньо-зовнішніх фінансових взаємозалежностей.

Таке визначення зміщує критерій транснаціоналізації з кількісної присутності зовнішніх фінансових потоків на якісний характер їхнього включення у функціонування системи. Обсяги міжнародного руху капіталу, частка іноземного капіталу, інтенсивність транскордонних операцій або рівень фінансової відкритості можуть виступати емпіричними проявами відповідного процесу, але не є самодостатніми критеріями транснаціоналізації фінансової системи.

Категоріальну межу між системою, яка підтримує транснаціональні фінансові відносини, та системою, внутрішня організація якої вже змінюється в результаті їхнього вбудовування, пропонуємо визначати через поріг системної вбудованості. Його досягнення означає набуття транснаціональними фінансовими відносинами системоутворювального значення: істотне послаблення, вилучення або реконфігурація відповідних зв'язків уже здатні змінювати характер взаємодії елементів системи, механізми мобілізації та перерозподілу фінансових ресурсів

або умови виконання нею своїх функцій. До проходження такого порогу транскордонні відносини можуть бути значними за масштабами, але залишатися характеристикою зовнішньої взаємодії системи; після його проходження вони стають одним із чинників відтворення її внутрішньої організації.

При цьому поріг системної вбудованості має категоріальний, а не безпосередньо кількісний характер. Його не можна апріорі ототожнити з універсальною часткою іноземного капіталу, заданим обсягом зовнішнього фінансування або певним рівнем фінансової відкритості. Його подальша емпірична операціоналізація має враховувати не лише масштаб транскордонних зв'язків, а їхню сталість, інституціоналізацію, міжсегментне поширення та функціональну значущість для конкретної фінансової системи.

Отже, перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи визначається зміною місця відповідних відносин у відтворенні системи. Транскордонність перестає бути лише характеристикою руху фінансових ресурсів і стає характеристикою організації національної фінансової системи. Саме системна вбудованість транснаціональних фінансових відносин та набуття ними системоутворювального значення становлять категоріальну межу такого переходу.

Визначення транснаціоналізації фінансової системи як якісної зміни її структурно-функціональної організації потребує пояснення механізму, через який транснаціональні фінансові відносини набувають системної вбудованості. Окремий транскордонний фінансовий зв'язок може мати значні мікро- або макроекономічні наслідки, не змінюючи організації фінансової системи. Системний ефект виникає тоді, коли такий зв'язок отримує внутрішнє продовження, поширюється між сегментами, інституціоналізується і формує стійкі взаємозалежності між внутрішніми фінансовими механізмами та зовнішнім середовищем. У концентрованому вигляді логічну послідовність цього процесу відображено на рис. 1.

Подана вище послідовність відображає логіку поглиблення системного значення транснаціональних фінансових відносин – від первинного транскордонного зв'язку до його перетворення на чинник структурно-функціональної зміни фінансової системи. Водночас виокремлені ланки відображають логіку процесу, а не його обов'язкову стадіальну послідовність: конкретні траєкторії системного вбудовування можуть відрізнятися та передбачати зворотні зв'язки. Канал проникнення визначається не лише економічною формою зовнішнього ресурсу, а тією ланкою фінансової системи, через яку він включається у внутрішні фінансові відносини. Тому запропонований підхід є не класифікацією міжнародних фінансових потоків, а типологією траєкторій їхнього системного вбудовування: системне значення одного й того самого за економічною

транскордонний фінансовий зв'язок → канал проникнення → включення у внутрішні фінансові відносини → міжсегментне поширення → інституціоналізація → стійка внутрішньо-зовнішня взаємозалежність → системна вбудованість → структурно-функціональна зміна фінансової системи

Рис. 1. Логіка переходу від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи*

* Побудовано автором.

природою ресурсу може відрізнятися залежно від інституцій його опосередкування, глибини внутрішнього включення та характеру сформованих міжсегментних зв'язків.

Такі траєкторії можна простежити через різні канали транснаціональних фінансових відносин. Для прямих іноземних інвестицій первинною точкою входження є корпоративні фінанси, звідки їхній вплив може поширюватися через банківські, валютні, платіжні та податкові відносини. Міграційний капітал, надходячи через платіжну й банківську інфраструктуру до домогосподарств, включається у внутрішній фінансовий оборот через споживання, заощадження та інвестиційні рішення. Зовнішнє офіційне фінансування держави первинно входить через публічні фінанси, але через бюджетний і борговий механізми, валютні резерви та взаємодію держави з банківським і приватним секторами може набувати ширшого системного значення. Іноземний банківський капітал вбудовується не лише через рух ресурсів, а й через структуру власності та інституційну організацію фінансового посередництва, пов'язуючи внутрішній банківський сектор із зовнішніми фінансовими центрами. У кожному випадку системне значення визначається не самим фактом зовнішнього походження ресурсу, а траєкторією його подальшого включення у фінансову систему.

Ключовою умовою переходу від окремого каналу до системного рівня є міжсегментне поширення, за якого первинний транскордонний зв'язок починає опосередковувати взаємодію кількох складових фінансової системи. Проте самого поширення недостатньо: повторювана взаємодія набуває системної якості через інституціоналізацію – її закріплення у стійких правилах, практиках, контрактах, організаційних структурах і механізмах ухвалення фінансових рішень. В результаті цього формуються внутрішньо-зовнішні взаємозалежності, за яких транснаціональний компонент бере участь у відтворенні внутрішніх фінансових зв'язків, а зміни зовнішнього середовища здатні впливати на конфігурацію взаємодії між сегментами системи.

Отже, системна вбудованість є результатом поєднання внутрішнього включення, міжсегментного поширення, інституціоналізації та формування стійких внутрішньо-зовнішніх взаємозалежностей, а не властивістю певного виду транскордонного потоку. Різні траєкторії можуть взаємодіяти й переплітатися, тому транснаціоналізація фінансової системи не передбачає домінування одного зовнішнього каналу. Її системний характер виникає тоді, коли транснаціональні фінансові відносини стають відтворюваними елементами структурно-функціональної організації системи, що і забезпечує перехід від транснаціоналізації фінансових відносин до транснаціоналізації фінансової системи.

Досягнення транснаціональними фінансовими відносинами рівня системної вбудованості не визначає наперед наслідків транснаціоналізації фінансової системи. Запропонована категорія характеризує якісну зміну її структурно-функціональної організації, але не містить нормативної оцінки цієї зміни. Транснаціоналізована фінансова система не є апріорі ані стійкішою, ані вразливішою: сформовані внутрішньо-зовнішні взаємозалежності можуть одночасно розширювати ресурсні й адаптаційні можливості системи і створювати додаткові канали передавання зовнішніх фінансових імпульсів.

Така амбівалентність узгоджується з результатами мережевого напряму досліджень фінансової взаємозалежності. P. Gai, S. Kapadia характеризують фінансові мережі через властивість robust-yet-fragile: зростання зв'язаності може посилювати здатність системи поглинати певні шоки, але водночас створювати умови для масштабного поширення їхніх наслідків [8]. M. Elliott та ін. показують, що інтеграція та

диверсифікація можуть мати нелінійний вплив на поширення фінансових каскадів [9]. Для запропонованої концепції принциповим є висновок, що зростання фінансової зв'язаності саме собою не визначає напряму зміни системної стійкості: її наслідки залежать від конфігурації зв'язків, концентрації експозицій і можливостей заміщення системно значущих фінансових каналів.

Системну вбудованість при цьому необхідно розмежовувати із зовнішньою залежністю. Перша є конститутивною характеристикою транснаціоналізації фінансової системи і відображає стійке включення транснаціональних відносин у її внутрішню структурно-функціональну організацію, тоді як друга характеризує ступінь обумовленості виконання системою її функцій безперервністю доступу до певних зовнішніх ресурсів, інституцій або механізмів. Тому однаковий рівень системної вбудованості може поєднуватися з різним ступенем зовнішньої залежності відповідно до диверсифікованості та взаємозамінності зовнішніх каналів. Отже, запропонований поріг системної вбудованості відрізняється від порогових умов, досліджуваних у літературі з фінансової глобалізації: M. Kose та ін. пов'язують співвідношення її переваг і ризиків із розвитком внутрішнього фінансового сектору, якістю інституцій, макроекономічною політикою та структурою міжнародних потоків, тоді як у цій статті поріг позначає категоріальну межу набуття транснаціональними фінансовими відносинами системоутворювального значення [7]. Йдеться про пороги різного теоретичного порядку: один характеризує умови та наслідки фінансової інтеграції, інший – зміну якості досліджуваного об'єкта.

Показовим контекстом для ілюстрації складного співвідношення системної вбудованості та зовнішньої залежності є функціонування фінансової системи України в умовах повномасштабної війни. Зростання ролі зовнішнього офіційного фінансування демонструє, як транскордонний ресурс через бюджетний і борговий механізми, валютні резерви, банківську систему та державні видатки включається у внутрішні фінансові відносини і водночас підвищує значення безперервності відповідного зовнішнього каналу. Така ситуація не дає змоги ототожнювати зовнішній ресурс, зовнішню залежність і системну вразливість: зовнішнє фінансування може саме компенсувати звуження внутрішньої ресурсної бази та підтримувати виконання системою критично важливих функцій. Тому оцінювання наслідків транснаціоналізації має враховувати не лише ступінь зовнішньої залежності, а й функціональну значущість і взаємозамінність зовнішніх фінансових каналів.

Подальше поглиблення таких взаємозалежностей дає підстави сформулювати гіпотезу про можливий поріг критичної зовнішньої залежності. Якщо поріг системної вбудованості вказує на момент набуття транснаціональними відносинами системоутворювального значення, то поріг критичної зовнішньої залежності може характеризувати стан, за якого порушення системно значущого зовнішнього фінансового каналу за недостатньої внутрішньої або зовнішньої взаємозамінності істотно обмежує виконання фінансовою системою її базових функцій. Цей поріг не є конститутивною ознакою транснаціоналізації фінансової системи і в межах дослідження має статус гіпотези другого порядку, теоретична та емпірична верифікація якої потребує окремого визначення критичних функцій системи, ступеня взаємозамінності зовнішніх каналів і механізмів внутрішньої компенсації.

Отже, системні наслідки транснаціоналізації визначаються не фактом системної вбудованості, а конфігурацією

сформованих внутрішньо-зовнішніх фінансових взаємозалежностей. Резильєнтність і вразливість за такого підходу є не взаємовиключними характеристиками, а потенційно одночасними наслідками одного процесу, співвідношення яких залежить від диверсифікованості, концентрації, взаємозамінності та функціональної значущості транснаціональних фінансових зв'язків.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу розвинути теоретичну логіку, закладену у працях С. І. Юрія щодо системного характеру фінансів та категоріального осмислення транснаціональних фінансових відносин. Її подальше розгортання на рівні національної фінансової системи дало змогу поставити питання не лише про наявність і поглиблення транскордонних фінансових зв'язків, а про умови, за яких вони починають визначати спосіб внутрішньої організації фінансової системи.

Головним категоріальним результатом дослідження є обґрунтування транснаціоналізації фінансової системи як якісної зміни її структурно-функціональної організації внаслідок системної вбудованості транснаціональних фінансових відносин. Такий підхід дає змогу розмежувати транснаціоналізацію фінансових відносин і транснаціоналізацію фінансової системи: у першому випадку транснаціональність характеризує просторово-інституційну конфігурацію фінансових зв'язків, у другому – набуває значення характеристики організації фінансової системи.

Конститутивною межею такого переходу визначено поріг системної вбудованості, за якого транснаціональні фінансові відносини набувають системоутворювального значення для відтворення внутрішніх фінансових взаємозв'язків. Механізм цього процесу пов'язаний із внутрішнім включенням транснаціональних фінансових відносин, їхнім міжсегментним поширенням, інституціоналізацією та формуванням стійких внутрішньо-зовнішніх взаємозалежностей, сукупність яких забезпечує набуття системної вбудованості. Саме тому системне значення транснаціоналізації визначається не масштабом окремого фінансового потоку, а характером його включення у структурно-функціональну організацію системи.

Водночас транснаціоналізація фінансової системи не має наперед заданої нормативної спрямованості. Системна вбудованість може одночасно розширювати ресурсну базу, диверсифікувати джерела фінансування та посилювати адаптаційні можливості системи, але також створювати канали передавання зовнішніх шоків і формувати залежність від окремих зовнішніх ресурсів та інституцій. Тому резильєнтність і вразливість слід розглядати не як альтернативні, а як потенційно одночасні наслідки одного процесу, співвідношення яких визначається конфігурацією, концентрацією, диверсифікованістю та взаємозамінністю сформованих внутрішньо-зовнішніх фінансових зв'язків.

Методологічною межею дослідження є те, що поріг системної вбудованості розглядається як категоріальний, а не вимірювальний конструкт. Його емпірична операціоналізація потребує подальшого визначення системи показників, здатних відображати масштаб і сталість транснаціональних зв'язків, ступінь їхнього проникнення у внутрішні сегменти фінансової системи, рівень інституціоналізації, міжсегментного поширення та функціональної значущості. Окремим напрямом подальших досліджень є теоретична й емпірична перевірка гіпотези про можливий поріг критичної зовнішньої залежності, який, на відміну від порогу системної вбудованості, стосується вже не моменту якісної трансформації системи, а межі, за якою концентрація та незамінність зовнішніх фінансових каналів можуть створювати критичні обмеження для виконання нею базових функцій.

Список використаних джерел

1. Юрій С. І. Фінансово-кредитний механізм спільних підприємств : методологія, теорія і практика. Київ : НМК ВО, 1991. 55 с.

2. Юрій С. І. Логос теорії міжнародних фінансів. Фінанси України. 1998. № 1. С. 5–11.

3. Юрій С. І. Орієнтири теорії міжнародних фінансів в умовах глобалізації. Вісник Тернопільської академії народного господарства. 2002. Вип. 8, ч. 1. С. 131–138.

4. Юрій С. І. Теоретичні постулати міжнародних фінансів. Журнал європейської економіки. 2003. Т. 2, № 1. С. 3–22.

5. Юрій С. І. Міжнародні фінанси в умовах глобалізаційних процесів. Світ фінансів. 2006. № 3. С. 23–38.

6. Юрій С. І. Міжнародні фінанси у XXI столітті. Вісник економічної науки України. 2007. № 1. С. 183–193.

7. Kose M. A., Prasad E., Rogoff K., Wei S.-J. Financial globalization: A reappraisal. IMF Staff Papers. 2009. Vol. 56, No. 1. P. 8–62. DOI: 10.1057/imfsp.2008.36.

8. Gai P., Kapadia S. Contagion in financial networks. Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences. 2010. Vol. 466, No. 2120. P. 2401–2423. DOI: 10.1098/rspa.2009.0410.

9. Elliott M., Golub B., Jackson M. O. Financial networks and contagion. American Economic Review. 2014. Vol. 104, No. 10. P. 3115–3153. DOI: 10.1257/aer.104.10.3115.

10. Кізима Т. О. Фінансові аспекти функціонування підприємств з іноземними інвестиціями в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Тернопіль, 1997. 172 с.

11. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств : концептуальні засади теорії і практики : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2011. 466 с.

12. Кізима Т. О., Онищук В. О. Міграційний капітал : теоретико-концептуальний та прагматичний аспекти. Світ фінансів. 2017. № 4. С. 77–88.

13. Шульга І. О. Транснаціоналізація діяльності фінансово-промислових груп : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Донецьк, 2009. 22 с.

14. Карлін М. І., Щегельська М. Ю. Транснаціоналізація банківської системи України : регіональний аспект. Банківська справа. 2015. № 1/2. С. 22–31.

15. Турпетко О. А. Генезис світової фінансової системи. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 110, ч. ІІ. С. 50–56. URL : https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/447/412/1688.

16. Стеценко Б. С. Транснаціоналізація як визначальна тенденція розвитку глобальної фінансової інфраструктури. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13, ч. 2. С. 121–124. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/ebb6d3f4-529c-4743-b082-b418e8388c4e/download.

17. Барановський О. І. Сутність трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2017. Т. 2, № 23. С. 346–360. DOI: 10.18371/fcaptp.v2i23.121902.

18. Татаренко О. В. Фінансова транснаціоналізація як засіб перерозподілу світового багатства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. Київ : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. 16 с. URL : https://uacademic.info/ua/document/0405U004000.

References

1. Yurii, S. I. (1991). Finansovo-kredytnyi mekhanizm spilnykh pidpryiemstv: metodolohiia, teoriia i praktyka [Financial and credit mechanism of joint ventures: Methodology, theory and practice]. Kyiv: NMK VO [in Ukrainian].

2. Yurii, S. I. (1998). Lohos teorii mizhnarodnykh finansiv [The logos of the theory of international finance]. Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine, 1, 5–11 [in Ukrainian].

3. Yurii, S. I. (2002). Oriientyry teorii mizhnarodnykh finansiv v umovakh hlobalizatsii [Guidelines of the theory of international finance in the context of globalization]. Visnyk Ternopilskoi akademii narodnoho hospodarstva – Bulletin of Ternopil Academy of National Economy, 8(1), 131–138 [in Ukrainian].

4. Yurii, S. I. (2003). Teoretychni postulaty mizhnarodnykh finansiv [Theoretical postulates of international finance]. Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economy, 2(1), 3–22 [in Ukrainian].

5. Yurii, S. I. (2006). Mizhnarodni finansy v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv [International finance in the context of globalization processes]. Svit finansiv – World of Finance, 3, 23–38 [in Ukrainian].

6. Yurii, S. I. (2007). Mizhnarodni finansy u XXI stolitti [International finance in the 21st century]. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of the Economic Sciences of Ukraine, 1, 183–193 [in Ukrainian].

7. Kose, M. A., Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S.-J. (2009). Financial globalization: A reappraisal. IMF Staff Papers, 56(1), 8–62. DOI: 10.1057/imfsp.2008.36.

8. Gai, P., Kapadia, S. (2010). Contagion in financial networks. Proceedings of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 466(2120), 2401–2423. DOI: 10.1098/rspa.2009.0410.

9. Elliott, M., Golub, B., Jackson, M. O. (2014). Financial networks and contagion. American Economic Review, 104(10), 3115–3153. DOI: 10.1257/aer.104.10.3115.

10. Kizyma, T. O. (1997). Finansovi aspekty funktsionuvannia pidpryiemstv z inozemnymy investytsiiamy v Ukraini [Financial aspects of the activity of ventures with foreign investments in Ukraine]. (Thesis: 08.04.01). Ternopil [in Ukrainian].

11. Kizyma, T. O. (2011). Finansy domohospodarstv: kontseptualni zasady teorii i praktyky [Households finance: conceptual foundations of the theory and practice]. (Thesis: 08.00.08). Ternopil: Ternopil National Economic University [in Ukrainian].

12. Kizyma, T. O., Onyshchuk, V. O. (2017). Mihratsiinyi kapital: teoretyko-kontseptualnyi ta prahmatychnyi aspekty [Migration capital: theoretical, conceptual and pragmatic aspects]. Svit finansiv – World of Finance, 4, 77–88 [in Ukrainian].

13. Shulha, I. O. (2009). Transnatsionalizatsiia diialnosti finansovo-promyslovykh hrup [Transnationalization of the activities of financial-industrial groups]. (Thesis: 08.00.02). Donetsk [in Ukrainian].

14. Karlin, M. I., and Shchehelska, M. Yu. (2015). Transnatsionalizatsiia bankivskoi systemy Ukrainy: rehionalnyi aspekt [Transnationalization of the banking system of Ukraine: Regional aspect]. Bankivska sprava – Banking, 1/2, 22–31 [in Ukrainian].

15. Turpetko, O. A. (2012). Henezys svitovoi finansovoi systemy [Genesis of the world financial system]. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual Problems of International Relations, 110 (II), 50–56. Available at: https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/447/412/1688.

16. Stetsenko, B. S. (2017). Transnatsionalizatsiia yak vyznachalna tendentsiia rozvytku hlobalnoi finansovoi infrastruktury [Transnationalization as a decisive trend of global financial infrastructure development]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy, 13 (2), 121–124. Available at: https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/ebb6d3f4-529c-4743-b082-b418e8388c4e/download.

17. Baranovskyi, O. I. (2017). Sutnist transformatsiinykh protsesiv u finansovomu sektori natsionalnoi ekonomiky [The essence of transformation processes in the financial sector of the national economy]. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky – Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, 2 (23), 346–360. DOI: 10.18371/fcaptp.v2i23.121902.

18. Tatarenko, O. V. (2005). Finansova transnatsionalizatsiia yak zasib pererozpodilu svitovoho bahatstva [Financial transnationalization as a means of redistribution of world wealth] (Thesis: 08.05.01). Kyiv: Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine. Available at: https://uacademic.info/ua/document/0405U004000.